

Chizuk Emuna

(Hitnek vára)

Vallási vitákat a XVI. századból. (X.)

Írta: **Izsák ben Ábrahám Troki.**

Héberből fordította és részben kiegészítette: **Szabolcsi Miksa.**

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Melyben arról folyik a vita, mennyiben megbízhatók az evangélium szerzőinek az új tan megtámasztására a tórából és a zsidó szentírás többi részeiből vett idézetei.

Új vitatkozó jelentkezett. A kereszténység római formáját valló egy szerzetesfőnök, ki azt a kérdést intézte hozzám, hogy szentnek és igaznak vallom-e azt, amit a tóra, a próféták és a többi szent iratok hirdetnek?

Természetes, hogy igennel feleltem. Mire az eminenciás ur — mert úgy titulálták — ezt kérdezte tőlem: Hát azt tudod-e, hogy az evangelisták a téled éppen most szentnek és igaznak vallott bibliátokra építik föl az ő erősségüket; hogy a tórából, a prófétákból és a többi szent iratokból veszik bizonyítékaikat? Hogy történhetik mégis, hogy ti zsidók azt a mi erősségünket el nem fogadtátok és az evangéliumnak a ti szentírásokkal megtámasztott igazságait máj napig sem valljátok?

— Elüthetném kérdéseted, — így feleltem, — ha én is kérdést intéznék hozzád. Ha kérdezném például ezt:

Minthogy az evangélium a mi szentírásunkra támaszkodik, azon épül föl, abból meríti bizonyítékait: föl kell tételeznem, hogy szentnek és megdönthetetlennek valljátok a mi szentírásunkat. De ha ez úgy van, miért döntöttétek meg? És éppen az evangéliummal döntöttétek meg, mely szentírásunk nélkül meg nem állhat? Mert az csak bizonyos, hogy a ti szentírások elvetette a mi szentírásunkat! Azt kérdezhetném már most viszonzásul a te kérdésedre, hogy vagy, vagy? Vagy igaz és megdönthetetlen a mi szentírásunk, de akkor nem volt szabad azt elvetnetek; vagy elvetni való volt, de akkor mit ér az evangélium, mely azon fölépült? Csakhogy nem teszem föl ezt a kérdést, mert még azt hihetnéd, hogy kérdéssel fejező találatod a szegyet és én a viszontkérdéssel csak ki akarom kerülni a feleletet.

Nem győznek meg a mi szentírásunkból az evangélium megtámasztására hozott bizonyítékok, mert azok a bizonyítékok hamisak.

Az evangelisták kiszakítanak összefüggésükből mondatrészeket, vagy egész mondatokat, melyek egészen másról szólnak, egészen más akarnak és rámagyarazzák, erőszakkal ráhuzzák Jézusra, kire a mi szentírásunk sohasem gondolhatott: ez egy. Citálnak olyan verseket is, melyek a mi szentírásunkban nincsenek is: ez kettő. Helytelenül adnak vissza szentírási helyeket, ami azt mutatja, hogy nem voltak jártasak a bibliában: ez három. A bibliára támaszkodva, ellentétbe jutnak a bibliával: ez négy. És ellentétbe jutnak egymással is: ez öt.

Ime néhány példa:

Mózes II. könyve IV. fejezetének 22. és 23. verseiben az Örökkévaló elsőszülött fiának mondja Izraelt, kit ki akar vezetni Egyiptomból, amint-hogy később ki is vezette. Hosea próféta, ezt szem előtt tartva, több, mint hatszáz évvel később, de még mindig nyolcszáz esztendővel Jézus születése előtt, korholva Izraelnek Istentől való elpártolását és a bálványok felé való fordulását, eszébe juttatja a népnek, hogy szerette őt azelőtt Isten és ő, Izrael, mégis hűtelen lett hozzá. Szól pedig az Ur nevében hirdetett ige ilyenképpen:

„Fiatal volt még Izrael — így szól az Ur — és én már akkor szerettem. Egyiptomból hívtam ki a fiamat. Hívták őket, (a próféták), de ők annál inkább fordultak el tőlük; bálványoknak áldoztak, faragott képeknek füstölögtettek.” (Hosea XI. fejezete 1. és 2. verse.)

Hogy használja föl már most a próféta e szavait Máté evangélista?

Jézus és szülei az evangélista elbeszélése szerint Egyiptomba menekültek, de azután visszajöttek onnan, amire, Máté szerint, Hosea próféta utalt, midőn így szólt: „Egyiptomból hívtam ki a fiamat.” (Máté II. 15.)

Ami az idézett mondatrész előtt van és amiből kitetszik, hogy a próféta Izraelről szól; ami utána van, amiből kitetszik az összefüggő szemrehányás, azt az evangélista mind elhallgatja, csak azt a három szót ragadja ki, hogy „Egyiptomból hívtam ki a fiamat”, hogy az a színezete legyen a dolognak, mintha a próféta Isten nevében már 800 esztendő előtt jósolta volna meg, hogy az Ur az ő fiát, Jézust, Egyip-

tomból hívja ki. Olvasd el magát a prófétát és elámulsz az evangelista fantáziáján.

Mondd magad, van-e ennek bizonyító ereje?

Vagy egy másik bizonyíték, melyről ti azt valljátok, hogy egyik legnagyobb erősségek.

Jezsaiás VII. fejezete elbeszéli, hogy Izrael királya, Pekaeh szövetségelt Aram királyával, Recinnel, és Judea ellen vonultak föl. Ennek királya, Achaz, meg van rémülve, mire Jezsaiás próféta megnyugtatja, szólván többek közt, hogy: a két szövetséges király két füstölgő üszök, semmi más, nem kell azoktól megijedni. Biztosítja egyszersmind a próféta a királyt, hogy rövid időn belül Pekach országa is, Reciné is el fognak pusztulni és ad neki erre egy jelt. Látod, — így szól — az álmá (fiatal nő) áldott állapotba jut, fiut szül és elnevezi Immánuélnak (Isten velünk van). Mielőtt még ez a gyermek meg tudná különböztetni a jót a rossztól, elhagyatott lesz a föld, melynek királyaitól te most annyira félsz.

Aki ismeri a próféták stylusát, azt az ilyen fajtájú jel meg nem lepi. Mindjárt a következő fejezetben hasonlóról olvasunk. A próféta egy táblára vési ezt a négy szót: lemáhér salal chas báz, azaz: „siető zsákmány, gyors dulás,“ amivel megint csak Izrael és Aram országainak pusztulását jelzi. De ezzel nem elégszik meg, közeledik — mint az említett fejezetben olvassuk — a prófétaasszonyhoz, ez fiut szül, kit a próféta szintén így nevez el: lemáhér salal chas báz. Van Jezsaiásnak még egy fia, annak a nevében is prófécia rejlik, azt tudniillik Saar-Jasubnak (a maradék vissza fog térni) nevezte el, ami vigaszt rejt magában.

Ezt az esetet már most Máté evangelista arra használja föl, hogy bizonyítsa vele, hogy a Jezsaiás próféta után több mint 700 esztendővel élt Mária mint érintetlen leány szülte Jézust. (Máté I. 23.)

Az álmá-t, mely fiatal nőt jelent, megteszi érintetlen leánynak, holott ennek neve a próféta nyelvében nem álmá, hanem bethula. De ez még semmi ahhoz a naiv föltevéshez képest, hogy Jezsaiás azzal vigasztalta volna meg az arameus és izraelita királytól országát féltő Achazt, hogy, ime, hétszáz és husz esztendő múlva egy érintetlen leány szülni fog egy gyer-

meket, melyet elnevez Immánuélnak (ez különben sohasem volt Jézus neve); ez a gyermek még nem fogja tudni, mi a jó és mi a rossz, mikor a két király országa pusztaság lesz és neked Achaz (720 év multán) nem kell tőlük félni cseppet sem. Nem is tudom, miért nem akarta bevárni a próféta azt, hogy a gyermek mégis tudja megkülönböztetni a jót a rossztól? Ha Achaz várhat 720 évig, türtőztetheti magát még egy kis ideig. Szóval fölfoghatatlan, hogy bölcs férfiu miként akarhatja komolyan bizonyítani Jézusnak szüztől való születését Jezsaiásnak jeléből, melylyel 720 esztendővel előbb Achaz királyt akarta megnyugtatni, hogy ne féljen, mert 2—3 éven belül az ellenséges királyok országa pusztává válik, ami meg is történt, mert mind a két országnak véget vetett Salmanaszar, a hóditó Asur királya.

Komolyba vehető-e ezek után a Máté bizonyítása és nem tartozunk-e a logikának azzal, hogy mosolyogjunk rajta?

Még különösebb ennél, hogy ugyancsak Máté, elmondván, hogy Jézus szülei, visszatérven Jezussal Egyiptomból, Galilea tartományának *Nazareth* nevű városában telepedtek meg, minthogy Judeában, ahol Herodesnek fia, Archelaus uralkodott, nem mertek visszatérni, — ennek bizonyításaként azt hozza föl, hogy már a próféta hirdette, hogy „*Nazarethinak* neveztessek.“ (Máté II. 23.)

Erre az idézetre nem lehet ráfogni, hogy az evangelista kiszakította összefüggéséből. Mint-hogy ennek az idézetnek nincs összefüggése. Minthogy ez a kitétel „*Nazarethinek* neveztessek“ egyáltalában *nem fordul elő a szentírásban*, sem a tórában, sem a prófétákban, sem a hagiografákban.

Máté e költött idézete nem áll egyedül.

Könyve ötödik fejezetében, mely a hegyi prédikációt közli, ezeket a szavakat mondatja el Jezussal:

„Hallottátok, hogy megmondatott, szeresd felebarátodat és *gyülöld ellenségedet*“ (43. vers)

Nos, az idézet második része *hamis*. Azt, hogy „szeresd felebarátodat mint tenmagadat“ igenis tanította maga Mózes (Mózes III. könyve XIX. fejezete 18. verse) de hogy »gyülöld ellen-

segédet« ezt *nem parancsolja sehol sem a mi szentírásunk.*

Van tanítás arra, hogy ha ellenségünket bajban látjuk, segítsünk rajta (Mózes II. könyve XXIII. fejezete 4. és 5. versei); tiltja a miszentírásunk a bosszuállást és a haragtartást (Mózes III. XIX. 18.); a Példabeszédek meg (XXV. fejezet 21. vers) megparancsolják, hogy az éhező ellenséget jóllakatni, a szomjuhozót megitatni kell, a XXIV. fejezet 17. verse meg így szól: „Ellenséged bukásán ne örvendj és ha botlik, ne viduljon a te szived,“ de hogy gyűlöljük ellenségeinket, arra parancsot, vagy bármilyen utalást is nem talál senki sem a zsidó szentírásban; nem talál, mert *nincs.*

Milyen botlásokat követtek el az evangélium szerzői, mialatt a szentírásból idéztek, arra érdekes példa Apostolok Története VII. fejezetének 16. verse.

Elmondja ez a vers, hogy Jákob és a törzsatyák holttesteit Szichembe szállították a sirboltba, melyet ott Ábrahám vett Chammor fiaitól, ki Szichemnek fia volt.

Egyetlen mondatban hatszoros tévedés.

Jákobot nem Szichembe vitték, hanem Chebrónba. Ábrahám nem Szichemben vette a sirboltot, hanem Hebrónban. Hogy a törzsatyák holttesteit Szichembe szállították volna, annak sehol semmi nyoma. Szichemben csak József csontjait helyezték sirba. Ábrahám nem Chammor fiaitól vette a sirboltot, hanem a chuteusi Efrontól. Chammortól Jákob vett birtokot és nem Ábrahám. És ennek a Chammornak Szichem nem az atyja volt, hanem a fia. (Mózes I. L. 13. Mózes I. XXIII. Mózes I. XXXIII. 19. és Józsuá XXIV. 32.)

Ha ilyen alaposak voltak az evangélisták adatok felsorolásában, melyekhez mindenki hozzáfért és melyek több mint másfélezer esztendő óta a nép közkincese közé tartoztak, milyen megbízhatók lehettek Jézus tanainak és történetének elmondásában? Dolgok, melyeket másfél századdal megtörténtük után szájhagyomány nyomán irtak le? És tényleg, ha az evangélisták egy és ugyan arról az esetről irnak, rendszeren másképp írja le a dolgot az egyik, mint a másik.

Ilyen többek közt Jézus leszármaztatásának leírása. Ismerteti Máté (I. fejezete kezdé-

tén) és ismerteti Lukács, (III. fejezete végén). Előbbi szerint József, Máriának férje, Jákobnak volt a fia, ez Mattannak volt a fia, ez Eleazárnak volt a fia, ez meg Eliudnak volt a fia, ez meg Akimnak volt a fia s így tovább.

Utóbbi szerint József Héli fia volt, ez Mattát fia volt, ez Lévi fia volt, ez Melki fia volt, ez Janna fia volt s így tovább.

Az egyiknek a Jézusa egészen másoktól származott, mint a másiké.

Máté 42 generációt sorol föl Jézustól Ábrahámig; kiemeli hogy Ábrahámtól Dávidig 14 nemzedék, Dávidtól a babyloniai fogságig 14 nemzedék, a babyloniai fogságtól Jézusig megint 14 nemzedék mult el. A háromszor 14-re Máté különös sulyt helyez, annyira, hogy *kihagy 3 dávidházi királyt: Achazjáht, Jóast és Amacjáht, holott erre mindenki rájöhet, csakhogy meg legyen pontosan a háromszor tizennégy; de ime jó Lukács és elrontja a cirkulust, mert 56, tehát négyszer tizennégy nemzedéket sorol föl Jézus és Ábrahám között.*

Arra, hogy sem Máténak, sem Lukácsnak a genealogiája nem bizonyítja, hogy Jézus Dávidtól származik, egyikük sem gondol. Mert mit használ, hogy Józsefnek, Mirjam férjének családfáját fölviszik Dávidig, illetve Ábrahámig, ha ugy Máté, mint Lukács szerint *nem József volt a Jézus atyja*, hanem a szentlélek? Hogy Mária révén származott volna Jézus Dávidtól és Ábrahámtól, azt egyik sem említi. Csak József családfáját ékesítik, Máriáéről egy szót sem szólnak, pedig ez lett volna a fontos. József iránt, ki nem volt Jézus atyja, ki érdeklődik? És mi befolyással van az Jézus származására, ha az az idegen ember Dávidnak és Ábrahámnak az ivadéka?

Nem éreketlen az sem, hogy mig Márk szerint (XII. 31.) Jézus azt a parancsolatot, hogy szerasd felebarátodat, mint tenmagadat, a tórából idézi, mintahogy annak ott van a forrása, addig János evangéliuma szerint Jézus így szól tanítványaihoz: „*Uj parancsolatot adok nektek: szeressétek egymást*“ (János evangéliuma 34. verse.)

És az az ellentét a mester tanítása és a tanítványok cselekedete között! Jézus a tóra utolsó betűjét is örökkévalónak és megmásíthatatlannak hirdeti, (Máté V. 18.), mig a tanítványok egyik tórabeli parancsolatot a másik után

adták föl. (Apostolok cselekedetei XV. fejezet.) A szentlélek tanácsára mégis meghagynak néhány parancsolatot (az idézett fejezet 29. verse), de nem örökítették át az utódoknak, kik azokat a törvényeket nem tekintik kötelezőknek. Felvettek helyett hittételeket, melyekre az Örökkévaló egyetlenegy voltát hirdető Jézus (Márk XII. 29.) sohasem gondolt: megtették Istennek magát Jézust és megalkották a hármasság istenségről szóló tant.

Mesék a chászid-világból.

III.

Mese a meséről.

Két évig tanultam a „világhírű“ Reb Sáje mesternél, de akik a világ minden tájáról hozzáküldték a gyermekeiket, jól tudták, hogy két év Reb Sájénál többet ér mint más mesternél tizenkettő. Alig voltam tizenegy éves, amikor hozzá kerültem és néhány heti tanulás után már tudtam sok olyat is, amibe másutt csak a felnőtteket avatják bele, sőt csak azokat, kik már túlhaladták a negyvenedik esztendő... Mert Reb Sáje nem volt fukar sem a kosztadásban, sem a tanításban, de különösen az utóbbiban nem. Tanultunk hajnalban, tanultunk délelőtt, tanultunk délután, tanultunk este és tanultunk éjjel, mert hát ki tudja, melyik percben van a kegyelem ideje, a mikor egyetlen szent szó többet nyom, mint máskor tíz egész traktátus...

És tudtuk azt is, hogy „a szent írásokkal foglalkozó apró növendékek lehellete tartja fenn a világot“ és ki ne hozta volna szívesen ezt a kis áldozatot, hogy tanuljon, tanuljon mindig amikor a világ sorsa függ minden lehellettől! Nem is fáradtunk mi el a sok munkától soha és amikor hét-nyolc órai folytonos tanulás után kijöttünk a szabad levegőre és a város főutcáján megláttuk azt a palotát, melyet a két, kőből faragott, hatalmas izmu emberóriás alátámasztott, megfeszültek vézna karjaink és úgy éreztük, hogy mi is ilyen óriások vagyunk, akik a mindenséget támasztják alá... és mi egy palota a mindenséghez képest!

Ismertük ezt a szombati imahelyet is, melyet vigyázva, óvatosan kell tagolni, mert ha az ember összefűz ott két elválasztott mondatot, olyan értelem jön ki belőle, hogy elpusztíthatjuk vele az egész világot. És mi vigyáztunk. És tudtuk, hogy a lelki elmélyedéssel mondott imának minden szava egy egy veszendő lelket segíthet a mennybejutáshoz, egy egy veszendő lelket, mely éppen ennél a szónál vétkezett gondolatával és új földi bolyongásra lett kárhozzátva. És irigyeltük a felnőtteket, kik már téfílnel imádkozhatnak és örök üdvösséghez és nyugalomhoz juttathatják azokat a kárhozott lelkeket is, kiket arra ítélték, hogy állatok testébe költözzenek és csak akkor nyerjenek feloldást, ha annak az állatnak a bőréből imaszíjjakat készítenek és egy tiszta lélek imádkozik bennök...

Csak egyszer vett erőt rajtunk a világfájdalom, mikor Reb Sáje megtagadta tőlünk egy kabbalisztikus „titok“ magyarázatát és mi sértett önérettel és elkésredten határoztuk el, hogy véget vetünk mindennek. zSombaton összegyűltünk korán a templomba, felmen-

tünk a szent frigyláda elé és egymásba fogózkodva, behunyt szemekkel, reszketve, remegve mondtuk el azt a végzetes imát, úgy fűzve a mondatokat, hogy egész biztosra vettük, hogy ránk dől a templom és minden összeomlik és lángba borul mint Szodoma... és csak akkor ocsudtunk fel, mikor bejött a templomszolga és reánk kiáltott:

— Mit csináltok ott fenn?

És mi fájdalmasan néztünk egymásra.

Nem tudunk semmit, még csak a világot sem tudjuk elpusztítani...

Alig birtunk megvigasztalódni. Boros arccal jártunk egész nap, csak este, mikor a szombat-királynő bucsulakomáján szép énekek között költöttük el az ünnepi maradékokat, derültünk fel kissé. Az egyes énekek között Reb Sáje mester gyönyörű meséket mondott. Most éppen a rimanovi cáddikról beszélt, aki szerint a világon mindennél fontosabb a tett. És elbeszélte róla, hogy egyszer Jomkippur előestéjén, Kol Nidrehez várták a cáddikot, az egész község már együtt volt, csak ő hiányzott. Már esteledni kezdett és a hivek türelmetlenül néztek körül, végre néhányan keresésére indultak és égyikök megtalálta a cáddikot egy külvárosi kis házban, ahol egy gyermeket ringatott. És a cáddik elmondotta csodálkozó hívójának, hogy a házi asszony. Kol Nidrehez ment és egyedül hagyta gyermekét, amikor ő arra elment. A gyermek rettenetesen sirt és azért betért, hogy elaltassa. Amikor pedig a templomba ért, felállt a szöszékre és azt mondogta, hogy asszony, ha gyermeke van, maradjon otthon és mondjon ilyen imát: „Istenem, te látod, milyen sok a dolgom, főznöm, takarítanom, mosogatnom kell, nem érek reá sokat beszélni veled, adj nekem jó gyermekeket.“ Egyszer pedig egy hideg téli estén lakodalmon volt a cáddik a szomszéd faluban; hirtelen eltűnt a vendégek sorából, várták sokáig, de hiába; ekkor kimentek az udvarra és meglátták a cáddikot, amint dideregve áll a kocsi mellett, a melyen jött és vigyázott a lovakra. Megsajnálta a kocsist, aki oly sokáig állott künn a hidegben és kiment, hogy felváltsa, de a konyhában melegező kocsis megfedkezett róla és oly sokáig hagyta kinn, hogy majd megfagyott...

Mi pedig levontuk a mesékből a tanulságot, hogy még nagyon kicsinyek, nagyon gyengék vagyunk. Hiszen egész életünkön át egyebet se tettünk, csak tanultunk... Be kell tehát várni a tettek idejét...

*

Minden szombat este mesélt nekünk Reb Sáje mester valamelyik cáddik csodatetteiről és mi mohó áhitattal lestük a szavát. Meséi kifogyhatatlanok voltak, minden ének után egy mese következett és mi sajnáltuk, hogy szombat estére oly kevés éneket irtak...

Egyszer azonban, mintha kiapadt volna a forrás, Reb Sájének nem jutott egyetlen mese sem az eszébe; mi daloltunk hévvel, sóvárgással, ének-ének után következett és Reb Sájének nem volt semmi mesélni valója. Szomorúan kezdtük dalolni az utolsó éneket és hangunkkal szinte sirattuk a kárbavesztett estét, a meg nem született meséket. Ekkor hirtelen felbeszakított Reb Sáje:

— Megvan! — mese arról a Reb Avrumeleről, akinek egyszer sehogy sem jutott az eszébe egy mese.

És elbeszélte a következőket:

Mielőtt a Bál-Sem meghalt, szétoztotta mindenét tanítványai között, hű kísérijének, Reb Avrumelenek pedig meghagyta, hogy utazzon városról-városra és